

Tijd van Burgers en stoommachines: Werken in de fabriek

In deze les maken jullie kennis met de eerste fabrieken in Nederland, met de oprichters ervan en met de mensen die er werkten of op bezoek kwamen. De historische redeneervaardigheid die geoefend wordt heet Besef van standplaatsgebondenheid en gaat erover dat mensen altijd vanuit hun eigen perspectief naar gebeurtenissen, ontwikkelingen en de situatie waarin ze leven kijken en oordelen.

De les is gemaakt met Niek Klein Avinck, student aan Iselinge Hogeschool Doetinchem.

Lesdoelen:

1. Leerlingen kunnen historische bronnen lezen en er informatie uit halen.
2. Leerlingen kunnen beschrijven waarom het perspectief van fabriekseigenaren en fabrieksarbeiders anders was.
3. Leerlingen kunnen hun argumenten onderbouwen met informatie uit de bronnen.

Organisatie:

De leerlingen werken in groepjes (tafelgroepjes of andere groepjes). Per groepje krijgen ze bronnenbladen en een werkblad.

De les:

Voorafgaande aan de opdracht is het belangrijk dat leerlingen over de ontwikkelingen in de Tijd van burgers en stoommachines weten. De benodigde voorkennis is: de ontwikkeling van de stoommachine, de komst van fabrieken, het ontstaan van een arbeidersklasse, wat kinderarbeid is en waarom kinderen moesten werken. Dit kan op basis van de lesmethode plaatsvinden. Achtergrondinformatie is ook te vinden op <http://www.ijzereneeuw.nl/stoom/het-zware-arbeidersleven/> en andere delen van de website www.ijzereneeuw.nl

De les waarin deze werkvorm wordt ingezet, kan starten met het bekijken van een katoenen theedoek en de vraag hoe deze gemaakt wordt. Daarna kan een foto zoals die bovenaan het bronnenblad staat, worden getoond. Vertel de leerlingen dat zij het werken in de fabrieken in de Tijd van burgers en stoommachines gaan onderzoeken en haal vervolgens met de leerlingen voorkennis op (bijv. in de vorm van een mindmap).

De twee vragen waar de leerlingen onderzoek naar gaan doen zijn:

1. Hoe waren de werkomstandigheden van de textielarbeiders in de 19^e eeuw.
2. Hoe komt het dat arbeiders en fabriekseigenaren anders over de werkomstandigheden van de textielarbeiders in de 19^e eeuw dachten?

Leerlingen lezen elk twee of drie bronnen (bekijk voor jouw klas of ze het liefst allemaal het hele bronnenblad geeft, of dat je strookjes knipt). De bronnen gaan over werken in de textielindustrie in Twente. Er zijn ook drie bronnen uit de textielindustrie in Engeland toegevoegd.

De leerlingen onderstreept opvallende stukjes uit de bron over de werkomstandigheden en vullen, eerst individueel, daarna samen, het werkblad in.

Nabespreking:

Bij een les waarin leerlingen historisch redeneren is de nabespreking van groot belang. Leerlingen hebben zich verdiept in wat mensen in de tijd hebben meegemaakt, wat ze over een bepaalde gebeurtenis vertellen. Omdat leerlingen hier verschillend naar kunnen kijken en ze andere dingen kan opvallen is het belangrijk dit gezamenlijk te duiden.

Aandachtspunten voor de nabespreking:

- Het gaat in de nabespreking vooral om het bespreken van de vragen op blad 2 van het werkblad. Tot welke conclusie komen leerlingen over de werkomstandigheden in de textiel fabrieken in de Tijd van burgers en stoommachines? Baseren zij hun conclusie op de gelezen bronnen en kunnen ze het met voorbeelden uit de tekst onderbouwen. Komen groepen tot dezelfde conclusie?
- Het begrip 'standplaatsgebondenheid' is een moeilijk begrip voor leerlingen. Je kunt het ook uitleggen als dat iedereen, ook zij en jij, door de tijd waarin je leeft, de plaats waar je leeft en alles wat je mee hebt gemaakt, anders naar dingen kijken. En dat het belangrijk is je te verplaatsen in hoe anderen kijken en denken. Je kunt hierbij bijvoorbeeld de fabrikant Van Heek (bron 8) nog met ze bekijken. Hoe komt hij tot deze overtuiging?
- Wat hebben de leerlingen geleerd van deze opdracht?
- Het is interessant deze vaardigheden ook naar het heden te trekken? Waar komen ze ook nu verschillende perspectieven op een situatie of gebeurtenis tegen? Hoe kunnen ze daarvoor tot een onderbouwde mening komen?

Veel plezier met de les!

Werkblad: Werkomstandigheden textielarbeiders in de Tijd van burgers en stoommachines

Jullie doen onderzoek naar twee vragen:

1. Hoe waren de werkomstandigheden van textielarbeiders in de Tijd van burgers en stoommachines?
2. Hoe komt het dat arbeiders en eigenaren van fabrieken anders over de werkomstandigheden dachten?

Lees de bronnen die je gekregen hebt (2 of 3 bronnen), onderstreep wat je belangrijk vindt en vul in:

Naam en werk:	Wat vertelt hij /zij over het werken in de fabriek?

Vertel elkaar binnen je groepje om beurten wat je hebt gevonden en vul samen het volgende schema in:

Perspectief:	Hoe beschrijven zij de werkomstandigheden? Schrijf een paar voorbeelden op.
Arbeiders	
Fabrikanten en eigenaren	
Inspecteurs en artsen	

Geef samen antwoord op de vraag: Hoe waren de werkomstandigheden van textielarbeiders in de Tijd van burgers en stoommachines? Schrijf jullie antwoord in een mooie zin (volgende bladzijde).

Nu gaan jullie argumenten voor je antwoord opschrijven. Noem steeds de namen en beroepen van degene waar je je argument vandaan haalt.

We zijn tot dit antwoord gekomen, omdat:

-
-
-
-
-

Niet alle personen over wie je hebt gelezen zijn het met jullie antwoord en argumenten eens? Wie zijn het oneens?

Welke argumenten gebruiken zij?

-
-

Hoe komt het dat arbeiders, fabriekseigenaren en artsen/inspecteurs anders kijken naar de werkomstandigheden?

Zijn alle bronnen die je hebt gelezen even betrouwbaar? Leg je antwoord uit.

Bronnen textielarbeid (afkomstig van: <http://www.ijzereneeuw.nl/stoom/het-zware-arbeidersleven/>)

Bron 1: Johanna Eissink (45): spinster bij de Almelse stoomspinnerij:

Al achttien jaar ben ik werkzaam in de spinnerij. Er is veel stof bij ons op de afdeling, maar ik ben altijd gezond gebleven. Mijn man is minder gelukkig. Hij werkte als spinner. Nu heeft hij een ziekte in de ruggengraat. Vroeger ging ik dus niet naar de fabriek, maar sinds zijn ziekte ben ik genoodzaakt te werken, want op het ziekenfonds van een daalder per week kunnen wij niet leven.

Bron 2: John Reed (werknemer fabriek in Engeland)

Ik begon in de fabriek van de Arkwrights te werken toen ik negen jaar was. Ik was toen een sterke, gezonde jongen. Ik begon met twee shilling in de week voor 72 uur werk. Ik werkte 10 jaar in deze fabriek en kreeg uiteindelijk 6 shilling en drie dime in de week. Het hoogste loon dat ik ooit heb gehad. Ik werd langzamerhand kreupel tot ik op negentienjarige leeftijd niet meer aan de machines kon staan en mijn werk op moest geven. In totaal had ik ongeveer 130 shilling verdiend en voor dit bedrag ben ik kreupel geworden. Ik werd aan de kant gezet door degenen die van mijn werk hadden geprofiteerd zonder dat ik ook maar een cent kreeg.

Bron 3: Dirk Willem Stork (35), fabrikant van stoommachines:

Mijn werknemers laat ik tien uur per dag werken en bij voorkeur niet 's avonds of op zondag. Dat is iets te veel van het goede. Mocht het toch gebeuren, dan betaal ik natuurlijk vijftig procent boven op het normale loon. Wij geven cursussen voor tekenen, natuur- en wiskunde en natuurlijk constructieles. Deze lessen worden goed bezocht en zijn tijdens werkuren. Onze jongens zijn zo gemotiveerd. Er is elk jaar ook een wedstrijd voor de besten onder hen. Zo stimuleer ik de arbeidersgeest - iets wat mijn vader zeer belangrijk vond, toen hij deze fabriek oprichtte. Verder is er een sportclub, een spaarkas, pensioenfonds en ik bied zelfs arbeiderswoningen aan. Het is bij ons op de zaak een zeldzaamheid als een werkmans om loonsverhoging vraagt - er heerst een tevreden sfeer.

Bron 4: Gerrit Bennink (32), socialist en voorman:

Ooit was ik zelf een 'werkmans der fabriek', totdat de weverij afbrandde en ik van vier hoog naar beneden heb moeten springen. Pas toen mijn rug brak realiseerde ik mij hoe beklagenswaardig de toestand van de volwassen slaven en slavinnen in de 'Twentse hel' is. Het is een arm bestaan, zonder maar ook één perspectief op beter leven: Elf uur lang verrichten ze in een bedompte fabriek eentonige arbeid. Elke dag weer. Het loon is niet veel en in elk huishouden moet ieder kind werken om het hoofd boven water te houden. Het voedsel bestaat uit roggebrood, aardappelen en soms een stukje varkensvet. Vlees is hun totaal onbekend. Bij ziekte krijgen zij niet het nodige om beter te worden. Het is triest...

Bron 5: Hendrik Greve (31), wever bij Van Heek&Co:

Op mijn negende begon ik als wever, maar er is zo'n groot verschil tussen het weven van toen en nu. Het werk is zwaar geworden, het is verstandiger om pas op een latere leeftijd te beginnen. Het lichaam van een negenjarige is echt niet gebouwd voor dit fabriekswerk. Wat mij betreft beginnen ze pas op hun

achttiende jaar. Maar zelfs voor een volwassen man is het uitputtend. Het werk is zwaar, de tijden zijn lang. Zelfs op de katholieke feestdagen moeten wij aan de bak. En dan is het ook eens bloedheet, er zijn namelijk geen apparaten voor de luchtbevochtiging. En die machines... Ik zou in Enschede zomaar negen mensen kunnen aanwijzen, die door het uitschieten van de spoel met een kunsttoog rondlopen.

Bron 6: Uit een rapport van een fabrieksinspecteur (1836)

In het geval van Taylor, Ibbotson & Co kreeg ik het bewijs uit de monden van de jongens zelf. Zij vertelden me dat ze begonnen te werken op vrijdagmorgen, op 27 mei j.l. om zes uur 's morgens en dat ze hebben doorgewerkt, met uitzondering van etenstijd en een uur vrij om middernacht, tot vier in de nacht van zaterdag op zondag. Ze werkten dus twee dagen en nacht achter elkaar. Omdat ik dit nauwelijks kon geloven, stelde ik iedere jongen dezelfde vragen en ik kreeg van ieder dezelfde antwoorden. Ik ging het gebouw binnen om het tijdenboek te bekijken en rapporteerde deze wreedheid aan een van de opzichters en vertelde dat ik dit zo zwaar mogelijk zou straffen.

Bron 7: Andries Getkate (51), gepensioneerd, voorheen spinner bij Van Heek&Co:

Als jongeling kwam ik te werken bij de Gebroeders Van Heek. Op mijn tiende begon ik al met spinnen, nu doen mijn zeven dochters het. Ze halen samen ongeveer f6,50.- per week op - net genoeg om rond te komen. Maar als ze vijf minuten te laat komen, moeten ze al gauw dertig cent per keer betalen. En als er een stuk van de machine breekt, schiet de boete al omhoog naar vijf- en zeventig cent. Dat is toch niet normaal, zo blijft er niets over. Ook over de veiligheidsmaatregelen ben ik niet te spreken. Ik had een kind op de fabriek, een meisje. 's Avonds, na het werk was iemand vergeten het dekstuk op de weefmachine te zetten. De volgende dag kreeg het meisje haar duim er tussen. Ik was woedend vanwege deze onoplettendheid. De baas zei toen: 'Ach, dat geeft niet, het was vroeg of laat toch wel een keer gebeurd'. En het ergste van al: mijn dochter Bertha heeft een bochel door al dat werken. Simpelweg omdat haar machine veel te laag staat. En ze is zeker niet de enige.

Bron 8: Gerrit Jan van Heek (52), textielabrikant:

Elf uur aan het werk is goed te doen, hoor. Oké, een wever, die tien uur aan het touw heeft gestaan, is op het laatst iets meer afgemat dan in het begin - maar op een werktijd van elf uur heeft dat weinig invloed. Daarnaast zorg ik goed voor mijn werknemers. De lonen zijn gestegen en mijn mannen en vrouwen zijn topfit. Zowel lichamelijk als mentaal, zo er is zelfs een bibliotheek, waar gretig gebruik van wordt gemaakt. Kortom: ik heb het beste met mijn medewerkers voor. Iedereen is hier welkom, zelfs de allerjongsten onder ons. Ik acht het zelfs beter voor de ontwikkeling van kinderen als zij op hun twaalfde beginnen met werken. Als een wever zijn vak niet vroeg leert, leert hij het nooit goed.

Bron 9: Albertha van Unen (33), weefster bij de firma Scholten&Co:

Zoals vele getrouwde vrouwen, werk ik ook in de fabriek. Als weefster zit ik op de vouwmachine. Laatst was er een staking - daar hebben mijn man en ik veel last van gehad. Er was geen geld meer en van de uitkering konden wij niet rondkomen. Als wij bij de heer Scholten gingen vragen om wat extra, riep hij: "ga maar langs bij de socialisten". Nu ik weer terug ben in de fabriek is het ook geen pretje. Onze baas scheldt ons constant uit en het is hard werken. Maar, ach - nu hebben we tenminste weer wat geld.

Bron 10: dokter Michael Ward (1819)

Toen ik arts was in het ziekenhuis werden er regelmatig slachtoffers van ongelukken binnengebracht. Handen en armen van kinderen waren door de machines gepakt. In veel gevallen lagen de spieren en de botten bloot. Soms waren een of twee vingers verdwenen. Vorige zomer bezocht ik Lever Street School. 106 kinderen die op dat moment de school bezochten werkten in de fabriek. Bijna de helft van hen (47) had verwondingen opgelopen door de machines.